

Dragana Brdarić¹
i Vesna
Gavrilov-Jerković

Odeak za psihologiju,
 Filozofski fakultet,
 Novi Sad

DIMENZIJE LIČNOSTI REFORMULISANE TEORIJE OSETLJIVOSTI NA POTKREPLJENJE I ATRIBUCIONI STILOVI KAO PREDIKTORI STRATEGIJA PREVLAĐAVANJA STRESA

Cilj ovog istraživanja je ispitivanje povezanosti dimenzija reformulisanog Grejovog modela ličnosti, atribucionih stilova i strategija prevladavanja stresa. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 274 ispitanika, studenata Univerziteta u Novom Sadu. Korišćeni su instrumenti: Indikator strategija prevladavanja (CSI), Upitnik za procenu osetljivosti na potkrepljenje (UOP) i Upitnik atribucionog stila (ASQ). Tri stila prevladavanja stresa – usmerenost na problem, traženje socijalne podrške i izbegavanje problema, predstavljali su kriterijumske varijable u multiploj analizi kovarijanse kojom je ispitivan doprinos atribucionih stilova u pozitivnim i negativnim situacijama i njihova interakcija, uz kontrolu doprinosa dimenzija ličnosti iz Grejovog modela. Rezultati pokazuju da značajne prediktore izbegavanja kao strategije prevladavanja stresa predstavljaju sistemi bihejvioralne aktivacije i blokiranja. Takođe, izbegavanje je povezano sa atribuiranjem negativnih događaja unutrašnjim, stabilnim i globalnim faktorima kao i sa interakcijom atribucija pozitivnih i negativnih događaja koja se može okarakterisati kao pesimističan atribucionni stil. Prediktor traženja socijalne podrške kao strategije prevladavanja stresa predstavlja Grejova dimenzija blokiranja. Dalje, dobija se da je traženje socijalne podrške povezano sa sklonošću ka atribuiranju negativnih događaja spoljašnjim, nestabilnim i specifičnim faktorima. Strategija usmerenosti na problem nije determinisana ni dimenzijama Grejovog modela, ni atribucionim stilovima. Rezultati istraživanja su generalno očekivani u okviru reformulisane teorije osetljivosti na potkrepljenje i u skladu sa rezultatima iz oblasti naučene bespomoćnosti.

Ključne reči: strategije prevladavanja stresa, atribucionni stil, reformulisana teorija osetljivosti na potkrepljenje

¹ Adresa autora:
 draganabrdaric@gmail.com

Primljeno: 15.03.2011.

Prihvaćeno za štampu: 3.06.2011.

Uvod

Kada govorimo o svesnim naporima osobe da reši neki problem, ili da ublaži psihofiziološku reakciju u susretu sa datom poteškoćom, reč je o procesu koji je u psihološkoj literaturi poznat kao prevladavanje stresa. Na konstrukt prevladavanja stresa se sedamdesetih godina prethodnog veka gledalo kao na proces čija dinamika zavisi od situacionih faktora i subjektivne procene, a koji je nezavisan od faktora iz domena ličnosti (Folkman & Lazarus, 1980). Međutim, od 80-ih godina prošlog veka, naglašava se važnost karakteristika ličnosti u procesu prevladavanja stresa. Pojedini autori smatraju da se postojeće crte ličnosti dodatno naglašavaju u uslovima stresa, te da u tom smislu prevladavanje predstavlja „ličnost u akciji“ (Bolger, 1990, str 525). Aktuelan stav istraživača iz ove oblasti je da je prevladavanje uslovljeno interakcijom osobina ličnosti, situacionih i faktora subjektivne procene.

S obzirom na postojanje velikog broja ponašanja usmerenih na prevladavanje stresa, autori su težili da pronađu ograničen broj dimenzija koje stoje u njihovoj osnovi. Klasifikovanje prevladavanja se uglavnom svodi na teorijsko ili empirijski zasnovano razlikovanje nekoliko dimenzija, često označavanih kao stilovi ili strategije prevladavanja. One su opisane kao tendencije da se reaguje na određeni način, u situacijama koje osoba procenjuje kao potencijalno stresne (Zotović, 2004). U ovom istraživanju je korišćen jedan od trodimenzionalnih modela prevladavanja stresa. Reč je o Amirkanovom modelu koji razlikuje prevladavanje putem *usmeravanja na problem, traženja socijalne podrške i izbegavanja problema* (Amirkhan, 1990).

U literaturi se sreću različiti modeli o mehanizmima uticaja ličnosti na strategije prevladavanja stresa. Jedan od njih je da ličnost direktno utiče na prevladavanje tako što osujećuje, odnosno potkrepljuje odabir pojedinih strategija (Connor-Smith & Flachsbart, 2007). Druga pretpostavka je da se efekat ličnosti na prevladavanje ostvaruje preko uticaja na prirodu i jačinu doživljenih stresora, ili preko stepena efikasnosti samih strategija prevladavanja (De Longis & Holtzman 2005).

Prethodna istraživanja su se najviše oslanjala na Ajzenkov PEN model (psihoticizam, ekstroverzija, neuroticizam) u ispitivanju relacija bazičnih osobina ličnosti i strategija prevladavanja stresa (Amirkhan, Risinger, & Swickert, 1995; Connor-Smith & Flachsbart, 2007; Zotović, 2004). Uprkos adekvatnoj statističkoj moći, te upotrebi pouzdanih i validnih mera, neke od ovih studija nisu potvrdile postojanje očekivanih odnosa (Connor-Smith & Flachsbart, 2007; Horner, 1996). Ipak, jedan od njihovih najdoslednijih rezultata ukazuje na vezu između neuroticizma i prevladavanja stresa. U većini ovih studija dobija se pozitivna povezanost neuroticizma i izbegavajućih strategija prevladavanja, kao i negativna korelacija sa prevladavanjem usmerenim na problem i na traženje socijalne podrške (Mitchell, 1989; Smith, Pope, Rhodewalt, & Poulton, 1989). O odnosu između ekstraverzije i stilova prevladavanja

dobijaju se manje konzistentni podaci. S jedne strane, nalazi ukazuju na pozitivnu povezanost ekstraverzije i prevladavanja usmerenog na problem (Parkes, 1986). Međutim, rezultati drugih studija ukazuju na negativnu povezanost istih varijabli (Amirkhan et al., 1995). Dalje, pojedina istraživanja ukazuju na povezanost između ekstraverzije i prevladavanja usmerenog na traženje socijalne podrške (Amirkhan et al., 1995; Ferguson, 2001). Pitanje povezanosti bazičnih osobina ličnosti i prevladavanja iz ugla teorije osetljivosti na potkrepljenje (Smillie, Pickering, & Jackson, 2006) veoma je slabo ispitivano. Istraživanje koje se bavilo odnosom dimenzija Grejovog reformulisanog modela ličnosti i strategija prevladavanja stresa ukazuje na povezanost između *sistema bihevioralne inhibicije* (BIS), kao i *sistema borba/bežanje/blokiranje* (BBBS) sa izbegavajućom strategijom prevladavanja (Žuljević, 2009). U istom istraživanju, dobijena je blaga pozitivna korelacija između strategije traženja socijalne podrške i *sistema bihevioralne aktivacije* (BAS), dok strategija usmerenosti na problem nije imala značajnih korelata u okviru ovako operacionalizovanog modela ličnosti.

Pretpostavka da kognitivni procesi takođe igraju ulogu u formiranju i održavanju strategija prevladavanja stresa, navodi na uvođenje atribucionog stila u ispitivanje prethodno opisanih relacija. U literaturi se atribucionni stilovi navode kao značajan prediktor u formiranju i održavanju strategija prevladavanja. Po Vajnerovom modelu (Weiner, 1992) je atribuiranje stabilnim faktorima povezano sa intenzitetom i upornošću sa kojom osoba vrši određenu radnju. Tako atribuiranje pozitivnih događaja stabilnim faktorima vodi upornosti u suočavanju sa teškoćama; dok atribuiranje negativnih događaja stabilnim faktorima vodi odustajanju od ulaganja napora u procesu prevladavanja stresa (Brewin, 1988). Na Vajnerov rad se oslanja koncepcija naučene bespomoćnosti koja takođe govori o uticaju atribucija na ponašanje. Reformulisani model naučene bespomoćnosti polazi od pretpostavke da način na koji ljudi objašnjavaju negativne događaje utiče na verovatnoću da li će u susretu sa njima razviti depresivnost i beznadežnost ili aktivan stav uz pojačano zalaganje (Abramson, Seligman, & Teasdale, 1978). Faktore pomoću kojih ljudi objašnjavaju uzročnost događaja, autori su svrstali u tri dimezije. To su *lokus, stabilnost i globalnost*. Ukoliko osoba veruje da je neko njeno ponašanje ili osobina uzrok lošem događaju, to će rezultirati smanjenim samopoštovanjem. Kada se tome dodaju verovanja osobe o stabilnosti i globalnosti tog uzroka, razvija se pesimističan eksplanatorni stil koji na ponašajnom planu može da vodi pasivizaciji osobe ili težnji da se slični događaji izbegnu.

Među istraživanjima koja ispituju povezanost atribucionih stilova sa strategijama prevladavanja stresa, istaći ćemo ona u kojima je fokus analize bio suočavanje sa negativnim životnim događajima, bilo kontrolabilnim bilo nekontrolabilnim. Rezultati ovih istraživanja, među kojima su i Seligmanove studije o naučenoj bespomoćnosti, ukazuju na atribucionni stil kao na važan prediktor izbora strategija suočavanja sa stresom (Janoff-Bulman, 1979; Seligman, 1975, prema Major, Mueller, & Hildebrandt, 1985). Preciznije, autori nalaze da su osobe sa pesimističnim

atribucionim stilom manje sklone da preduzimaju aktivne strategije u susretu sa negativnim događajima. Za razliku od njih, osobe koje odlikuje optimistični atribucionni stil se aktivnije suočavaju sa problemskim situacijama (Lin & Peterson, 1990). Komplementarno ovim nalazima, nezavisne grupe istraživača okupljenih oko Bruderove, Majora i Mcleana u više studija dosledno dobijaju pozitivnu povezanost stabilnog i globalnog atribuiranja negativnih događaja sa izbegavajućim strategijama prevladavanja stresa (Bruder-Matson & Hovanitz, 1990; Major et al., 1985; Mclean, Strongman, & Neha, 2007). Rezultati Amirkanove studije ukazuju na vezu između atribuiranja neuspeha nestabilnim faktorima sa prevladavanjem usmerenim na problem i traženjem socijalne podrške. Nalazi istog istraživanja govore i o korelaciji između atribuiranja neuspeha stabilnim faktorima i izbegavajućih strategija prevladavanja (Amirkhan, 1998).

Osnovni cilj ovog istraživanja je da ispita povezanost dimenzija prema Grejovoj Reformulisanoj teoriji osetljivosti na potkrepljenje, atribucionih stilova i strategija prevladavanja stresa. Uzimajući u obzir rezultate prethodnih studija, kao i teorijske okvire Reformulisane teorije osetljivosti na potkrepljenje i Refomulisanog modela naučene bespomoćnosti, pretpostavljaju se sledeće relacije: Očekuje se da će sistem bihejvioralne inhibicije, zajedno sa subsistemima blokiranje i bežanje biti u pozitivnoj korelaciji sa prevladavanjem usmerenim ka izbegavanju problema. Dalje, očekivano je javljanje korelacije između sistema bihejvioralne aktivacije i strategija usmerenosti na problem i traženja socijalne podrške. Što se tiče odnosa atribucionog stila sa prevladavanjem, očekujemo da pesimistički atribucionni stil bude pozitivno povezan sa strategijom izbegavanja problema, a negativno sa strategijama prevladavanja koje se odnose na traženje socijalne podrške i usmerenost na problem.

Metod

Uzorak

U istraživanju je učestvovalo 274 ispitanika (127 ženskog i 147 muškog pola), studenata Univerziteta u Novom Sadu. Konkretno, u pitanju su studenti Filozofskog fakulteta (16.1%), Tehnološkog fakulteta (11.3%), Fakulteta tehničkih nauka (46.5%), Farmacije (15%), kao i studenti privatnog Fakulteta za menadžment (FAM) (21.1%). Uzrast ispitanika se kretao od 19 do 43 godine, sa prosečnom starošću od 22.1 godine ($Mdn = 21$).

Instrumenti

Upitnik za procenu osetljivosti na potkrepljenje (UOP; Mitrović, Smederevac i Čolović, 2008) je korišćen za procenu bazičnih dimenzija ličnosti u skladu sa reformulisanim teorijom osetljivosti na potkrepljenje. Korišćena je skraćena i korigovana verzija upitnika koji se sastoji od 41 samoopisne tvrdnje, sa pet sumativnih skorova. Sistemi bihejvioralne aktivacije i bihejvioralne inhibicije su u ovom upitniku operacionalizovani sa po 10 stavki, dok je sistem borba/bežanje/blokiranje opisan preko 21 ajtema, od kojih po 7 opisuje svaki podsistem. Od ispitanika se traži procena stepena slaganja sa svakom tvrdnjom na petostepenoj Likertovoj skali. Instrument poseduje adekvatne metrijske karakteristike (Mitrović, Smederevac & Čolović, 2008).

Upitnik atribucionog stila (ASQ; Peterson et al., 1982) je korišćen za procenu stila prilikom pripisivanja uzročnosti događajima. Instrument se sastoji od 12 hipotetičkih situacija, od kojih 6 predstavlja pozitivne (npr. „*Postao sam slavan*“), a 6 negativne događaje (npr. „*Već duže vreme bezuspešno tražim posao*“). Zadatak subjekata je da zamisle da su se našli u svakoj situaciji, a potom da procene najverovatniji uzrok koji bi do nje doveo. Uzrok se procenjuje na atribucionim dimenzijama: lokusu, stabilnosti i globalnosti. Procene uzročnosti se vrše odgovaranjem na sedmostepenoj skali Likertovog tipa. Pouzdanost ASQ upitnika na srpskom jeziku iznosi $\alpha = .86$ (Stokić, 1996, prema Novović et al., 2001). Za potrebe ovog istraživanja, dihotomizacija u odnosu na vrednost medijane je izvršena na ukupnim skorovima za sve tri atribucione dimenzije, posebno za pozitivne i za negativne situacije. Na taj način dobijene su dve varijable atribucionih stilova, jedna za pozitivne i druga za negativne situacije (ispitanici sa visokim vrednostima na unutrašnjem, stabilnom i globalnom atribuiranju označeni su sa 1, a oni sa visokim skorovima na spoljašnjem, nestabilnom i specifičnom atribuiranju sa 0). Ovakav tretman varijabli omogućava interpretaciju rezultata u kontekstu Refomulisanog modela naučene bespomoćnosti (Abramson et al., 1978).

Indikator strategija prevladavanja (CSI; Amirkhan, 1990) je korišćen za procenu strategija prevladavanja stresa. Od ispitanika se traži da se prisete jedne konkretne situacije iz ličnog iskustva u kojoj su se našli u proteklih šest meseci, a koju su doživeli kao problemsku. Nakon opisa problema, ispitanik odgovara koliko je, u suočavanju sa datom situacijom, koristio svaku od 33 navedene strategije prevladavanja stresa. Upitnik meri tri nezavisne dimenzije: *usmerenost na problem, traženje socijalne podrške i izbegavanje problema* sa po 11 ajtema trostepenog Likertovog tipa, na kojima ispitanik označava koliko je često koristio opisane strategije. Na taj način skala obezbeđuje tri sumativna skora. Prevod upitnika na srpski jezik urađen je uz povratni prevod na engleski jezik (Žuljević, 2009), uz konsultaciju autora originalnog instrumenta. Metrijske karakteristike originalnog, kao i prevedenog upitnika pokazale su se zadovoljavajućim (Clark et al., 1995; Žuljević & Gavrilov-Jerković, 2008b, prema Žuljević 2009).

Rezultati

Relacije između strategija prevladavanja stresa, atribucionih stilova i dimenzija Grejovog modela ličnosti su ispitivane multivarijantnom analizom kovarijance (Tabela 1).

Kriterijske varijable su činila tri sumativna skora na *Indikatoru strategija prevladavanja* stresa (usmerenost na problem, traženje socijalne podrške i izbegavanje problema). Kategorijalne prediktore su predstavljale vrednosti atribucionih stilova u pozitivnim i negativnim situacijama, a kvantitativni prediktori su bili sumativni skorovi na *Upitniku za procenu osetljivosti na potkrepljenje*.

Tabela 1. Multivarijantni efekti prediktora

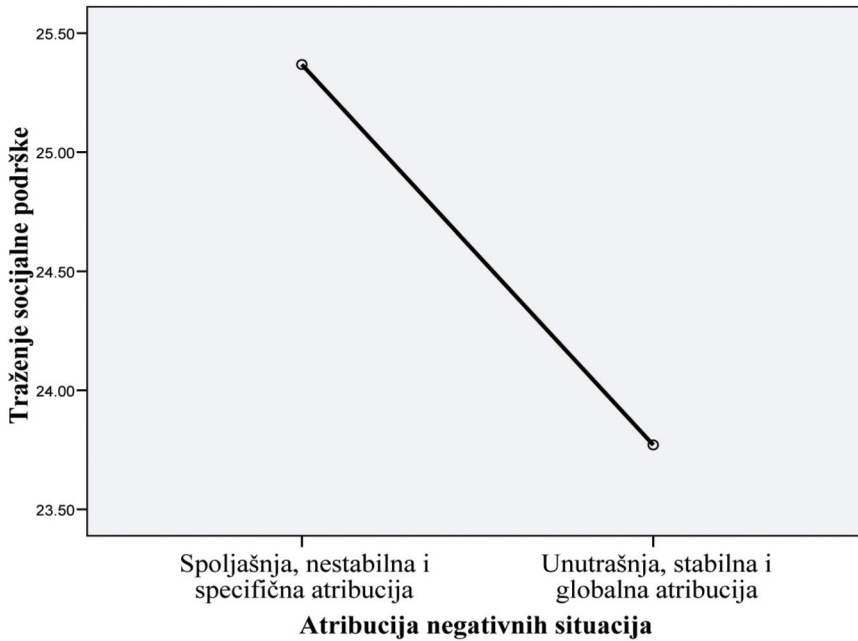
	Vilksova lambda	F	Broj stepeni slobode (efekat)	Br. stepeni slobode (greška)	p
Konstanta	0.88	12.31	3	263	0.00
BAS	0.96	3.33	3	263	0.02
BIS	0.99	1.05	3	263	0.37
Borba	0.98	1.09	3	263	0.35
Bežanje	0.99	0.39	3	263	0.75
Blok	0.93	6.64	3	263	0.00
Atribucionni stil, negativne situacije	0.95	4.18	3	263	0.01
Atribucionni stil, pozitivne situacije	0.98	1.62	3	263	0.18
Negativne sit. x pozitivne sit.	0.95	5.08	3	263	0.00

Tabela 2. *Parcijalni doprinosi prediktora*

	Traženje socijalne podrške (R=0.27, p<0.01)			Izbegavanje problema (R=0.48, p<0.001)		
	β	T	P	β	t	p
Konstanta		4.84	0.00		1.54	0.12
BAS	0.04	0.69	0.48	0.15	2.36	0.02
BIS	-0.02	-0.26	0.79	0.09	1.20	0.22
Borba	0.01	0.15	0.88	0.10	1.68	0.09
Bežanje	-0.00	-0.03	0.96	0.07	0.92	0.35
Blok	0.17	1.96	0.05	0.27	3.35	0.00
Atribicioni stil, negativne sit.	0.15	2.46	0.01	-0.13	-2.32	0.02
Atribicioni stil, pozitivne sit.	-0.10	-1.74	0.08	0.06	1.16	0.24
Negativne sit. x pozitivne sit.	0.11	1.88	0.06	-0.17	-3.12	0.00

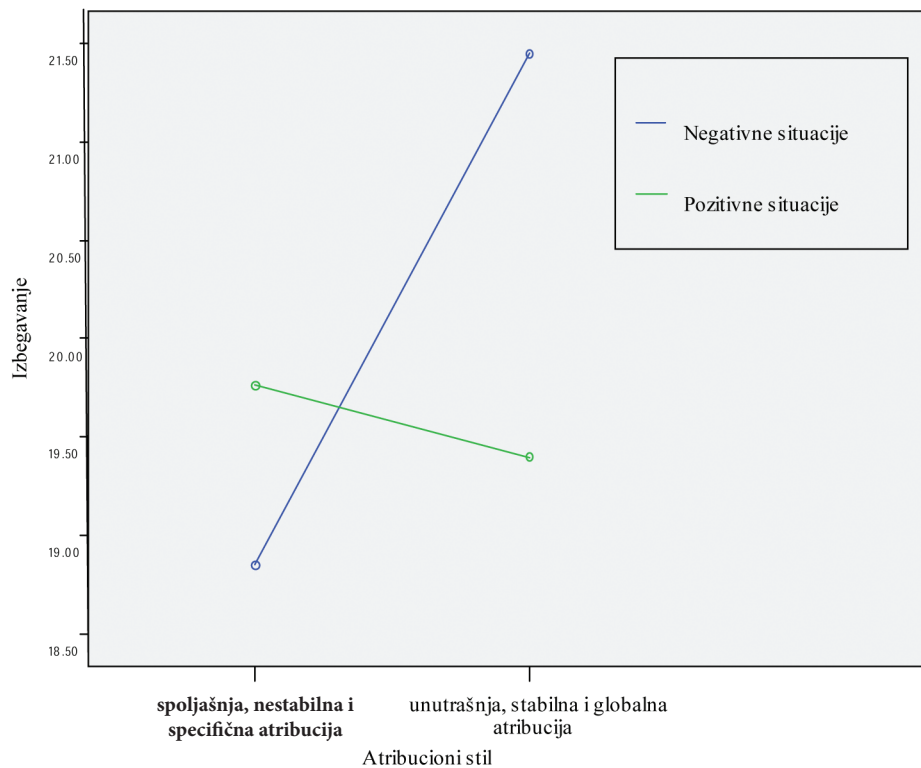
Skorovi kriterijske varijable *usmerenost na problem* (R=.18, p>.05) nisu determinisani ni dimenzijama Grejovog modela, ni atribucionim stilovima.

Rezultati pokazuju da prediktori zajedno objašnjavaju oko 7% varijanse skorova na skali *traženja socijalne podrške* (Tabela 2). Posmatrajući parcijalne doprinose prediktora, kao značajne determinante se izdvajaju sistem blokiranja i atribicioni stil pri negativnim događajima (Tabela 2). Traženje socijalne podrške je pozitivno povezano sa sklonošću ka atribuiranju negativnih događaja spoljašnjim, nestabilnim i specifičnim faktorima (Grafik 1).

Grafik 1: Traženje socijalne podrške; atribucija negativnih situacija

Rezultati pokazuju da kriterijska varijabla *izbegavanje problema* deli sa skupom prediktora oko 23% varijabiliteta (Tabela 2). Značajne parcijalne doprinose sa pozitivnim predznakom ostvaruju sistemi bihejvioralne aktivacije i blokiranje (Tabela 2). Kada se prediktori iz domena ličnosti drže pod kontrolom, *izbegavanje problema* je povezano sa atribuiranjem negativnih događaja unutrašnjim, stabilnim i globalnim faktorima, kao i interakcijom atribucija pozitivnih i negativnih događaja koja se može okarakterisati kao pesimističan atribucioni stil (atribuiranje pozitivnih događaja spoljašnjim, nestabilnim i specifičnim, a negativnih unutrašnjim, stabilnim i globalnim faktorima, Grafik 2).

Grafik 2: *Izbegavanje problema; interakcija atribucija pozitivnih i negativnih događaja*

Diskusija

Ovim istraživanjem ispitivali smo mogućnost predikcije strategija prevladavanja stresa na osnovu dimenzija ličnosti iz Grejove reformulisane teorije osetljivosti na potkrepljenje i atribucionih stilova u pozitivnim i negativnim situacijama. Istraživanje je sprovedeno na uzorku studenata, kojima su bili zadati: Indikator strategija prevladavanja (CSI), Upitnik za procenu osetljivosti na potkrepljenje (UOP) i Upitnik atribucionog stila (ASQ).

Rezultati pokazuju da je izbegavanje kao strategija prevladavanja stresa karakteristično za osobe sa višim stepenom bihejvioralne aktivacije i blokiranja. Kada se ove karakteristike ličnosti drže pod kontrolom, izbegavanje je povezano sa atribuiranjem negativnih događaja unutrašnjim, stabilnim i globalnim faktorima, kao i interakcijom atribucija pozitivnih i negativnih događaja koje su odlika pesimističnog atribucionog stila (atribuiranje pozitivnih događaja spoljašnjim, nestabilnim i specifičnim, a negativnih unutrašnjim, stabilnim i globalnim faktorima). Dobijeni značajan efekat sistema bihejvioralne aktivacije na izbegavanje problema kao strategije prevladavanja, može da se protumači kao aktivno izbegavanje negativnog feedbacka. Pažljivom inspekcijom subskale izbegavanja problema, pored ajtema koji opisuju pasivno izbegavanje, uočavaju se i oni koji govore o aktivnom izbegavanju suočavanja sa problemom (Npr. „Radim sve što mogu da sprečim druge da vide koliko je situacija u stvari loša“ ili „Suviše vremena provodim baveći se hobijima i sportom, samo da bih pobegao od problema“). Pretpostavka je da osoba usled izbegavanja kazne, doživljava trenutno olakšanje. Strategija izbegavanja problema u tom kontekstu može da se razume kao napor osobe da spreči ili makar odloži napetost koja bi se javila usled suočavanja sa stresorom. Takođe, privremena distrakcija sa problema može imati adaptivnu funkciju kroz angažovanje u apetitivnim aktivnostima. Imajući u vidu rezultate prethodnih studija (Žuljević, 2009), donekle iznenađuje izostanak značajnog efekta sistema bihejvioralne inhibicije na prevladavanje putem izbegavanja. Međutim, budući da je, po reformulisanoj teoriji osetljivosti na potkrepljenje, BIS zadužen za detekciju potencijalne opasnosti ili konflikta, izostanak očekivane relacije je interpretabilan. Naime, razumljivo je da je kod prevladavanja stresa BBBS važnija determinanta ponašanja nego BIS, jer je reč o svesnim naporima osobe da prevlada već postojeći stres, a ne o suočavanju potencijalne opasnosti ili konflikta. Dalje, aktivacija sistema blokiranja u situaciji stresa suočava osobu sa vlastitim izostankom reakcije. Osoba je svesna da se često tek naknadno seti adekvatnog odgovora, da pri stresnim situacijama nije u stanju da donose odluku i sl. Sa druge strane, aktivacija BIS-a uključuje izbegavanje potencijalnih opasnosti, što osobu ređe dovodi u stresne situacije na koje bi mogla da odreaguje izbegavanjem. Na kognitivnom nivou, pesimistična procena uzroka dodatno favorizuje upotrebu izbegavajućih strategija u procesu suočavanja sa stresom. Osoba koja smatra da je priroda uzroka negativnih događaja unutrašnja, stabilna i globalna; a pozitivnih

situacija spoljašnja, nestabilna i specifična, manje je motivisana da pristupi aktivnom suočavanju sa stresom, te se opredeljuje za izbegavanje problema. U skladu sa tim su i rezultati istraživanja koja, koristeći reformulisani model naučene bespomoćnosti u interpretaciji, govore o vezi između pesimističnog atribucionog stila i izbegavajućeg ponašanja (Lin & Peterson, 1990; Mclean et al., 2007).

Traženje socijalne podrške kao strategija prevladavanja stresa povezana je sa Grejovom dimenzijom blokiranja. Dalje, dobija se da je traženje socijalne podrške povezano sa sklonošću ka atribuiranju negativnih događaja spoljašnjim, nestabilnim i specifičnim faktorima. Značajan efekat sistema blokiranja na prevladavanje koje karakteriše traženje socijalne podrške, u skladu je sa reformulisanim Grejovom teorijom. Traženje socijalne podrške se u korišćenoj operacionalizaciji više odnosi na prijem savetodavne i praktične pomoći od strane drugih, i kao takvo odgovara odsustvu akcije, te blokiranju u susretu sa stresorom. Dok osoba pri nenadanim okolnostima ima utisak da joj je „mozak stao“, te da nije sposobna da samostalno donosi odluke, prirodno joj se kao strategija izbora čini oslanjanje na socijalnu podršku. U skladu sa ovim bi se mogao interpretirati i rezultat koji govori o neljavljanju očekivane povezanosti BAS-a sa traženjem socijalne podrške. Diskutujući nalaz o povezanosti traženja socijalne podrške i atribuiranja negativnih situacija spoljašnjim, nestabilnim i specifičnim uzrocima, važno je istaći da socijalna podrška često obuhvata saosećanje, razumevanje i nastojanje okoline da se osoba oseća bolje povodom aktuelnog problema. Ove intervencije za efekat mogu da imaju umanjivanje osećaja bespomoćnosti i preuzimanja odgovornosti nad nekontrolabilnim događajima. Sa druge strane, osobe koje nisu sklone da traže, pa samim tim verovatno manje dobijaju socijalnu podršku i prateći osećaj rasterećenja, neusphe više atribuiraju unutrašnjim, stabilnim i globalnim faktorima. Saglasni sa ovim nalazom su i rezultati prethodnih istraživanja koji ukazuju na pozitivnu korelaciju traženja socijalne podrške i atribuiranja neuspeha nestabilnim faktorima (Amirkhan, 1998).

Strategija usmerenosti na problem u ovom istraživanju nije bila determinisana ni dimenzijama Grejovog modela, ni atribucionim stilovima. Ovaj nalaz je donekle neočekivan, posebno ako se uzmu u obzir prethodni rezultati koji opravdavaju očekivanja povezanosti sistema bihevioralne aktivacije i optimističnog atribucionog stila sa strategijama usmerenim na rešavanje problema. Izostanak očekivanih korelata iz domena ličnosti možemo potražiti u razlici u upitničkim razradama sistema bihevioralne aktivacije sa jedne, i strategije koju odlikuje usmerenost na problem sa druge strane. Dok se BAS odnosi na impulsivne reakcije, usmerenost na problem je opisana pažljivim planiranjem, promišljanjem i sprovođenjem optimalnog rešenja. Moguće je, međutim, da su prevladavajuća ponašanja okupljena oko usmerenosti na problem povezana sa nekim drugim bazičnim osobinama ličnosti, kao što je savesnost. Takođe, teorijske postavke počevši od Vajnera, pa sve do reformulisanog modela naučene bespomoćnosti, kao i nalazi prethodnih studija o tome da je optimistični atribucionni stil praćen pojačanom usmerenošću na rešavanje problema (Lin & Peterson, 1990), nisu naišli na potvrdu u ovom istraživanju. Moguće je da je

razlog nedoslednosti u rezultatima u donekle različitim konceptualizacijama same strategije usmerenosti na problem. U različitim istraživanjima se koriste upitnici koji u izvesnom stepenu favorizuju određene aspekte usmerenosti na problem. Naime, u Indikatoru strategija prevladavanja korišćenom u ovom istraživanju se insistira na sistematskom i pažljivom planiranju akcije kako bi se pronašlo „najbolje rešenje“. Međutim, usmerenost na problem se operacionalizuje i preko različitih manje ili više kontemplativnih i uspešnih nastojanja da se nosi sa problemom. Odnosno, osoba može da ima optimističan atribucionni stil, i da je shodno tome motivisana i usmerena na aktivan pristup u rešavanju problema, a da jednostavno pri tome nije posvećena pažljivom odmeravanju različitih rešenja i pravljenju sistematskog plana akcije.

Rezimirajući, možemo reći da dobijeni rezultati idu u prilog pretpostavci da će izbegavanje problema kao strategija suočavanja sa stresom biti pozitivno povezano sa subsistemom blokiranje i pesimističnim atribucionim stilom. Takođe, nalazi potvrđuju očekivanje da će strategija prevladavanja koju karakteriše oslanjanje na socijalnu podršku biti pozitivno povezana sa optimističnim atribucionim stilom. Međutim, pretpostavljena veza sistema bihevioralne inhibicije i subsistema bežanja sa strategijom izbegavanja problema nije dobijena. Očekivane korelacije između prevladavanja usmerenog na problem i na traženje socijalne podrške sa sistemom bihevioralne aktivacije takođe nisu potvrđene dobijenim rezultatima; kao ni očekivanje o vezi atribucionog stila sa strategijom koju odlikuje usmerenost na problem.

Razmatrajući teorijske implikacije aktuelnog istraživanja, možemo reći da rezultati potkrepljuju stanovišta koja kao determinante prevladavanja stresa ističu faktore iz domena ličnosti i kognitivnih konstrukata (De Longis & Holtzman 2005). Rezultati nam sugerišu da Grejov reformulisani model ličnosti i atribucionni stilovi mogu da posluže kao koristan okvir pri proučavanju strategija prevladavanja stresa, ali da su neophodna dodatna istraživanja koja bi ispitivala potencijalne mehanizme preko kojih ove varijable ostvaruju vezu sa prevladavanjem stresa.

Među praktičnim implikacijama ističu se one koje bi se odnosile na stručnjake u oblasti savetodavnog i psihoterapijskog rada. Rezultati istraživanja upućuju na važnost uzimanja u obzir faktora iz domena ličnosti pri proceni strategija prevladavanja stresa koje osoba ima u svom repertoaru. Takođe, veza između atribucionog stila i upotrebe određenih strategija prevladavanja stresa nam govori o mogućnosti usklađivanja intervencija koje za cilj imaju promenu atribuiranja i/ili prevladavajućeg ponašanja. Pri tome dodatnu mogućnost čini ponovljeno merenje ovih konstrukata tokom i nakon tretmana sa ciljem praćenja terapijske promene.

Literatura

Abramson, L.Y., Seligman, M.E.P., & Teasdale, J.D. (1978). Learned helplessness in humans:

Critique and reformulation. Journal of Abnormal Psychology, 87, 49-74.

Amirkhan, J. H. (1990). A Factor Analytically Derived Measure of Coping: The Coping Strategy Indicator. *Journal of Personality and Social Psychology, 59, 1066-1075.*

Amirkhan, J.H. (1994). Seeking person-related factors of coping: Exploratory analyses. *European Journal of Personality, 8, 13-30.*

Amirkhan, J.H., Risinger, R.T., & Swickert, R.J. (1995). Extraversion: A 'Hidden' Personality Factor in Coping? *Journal of Personality, 63, 189-212.*

Amirkhan, J. H. (1998). Attributions as predictors of coping and distress. *Personality and Social Psychology Bulletin, 24, 1006-1018.*

Psychology Bulletin, 24, 1006-1018.

Bolger, N. (1990). Coping as a personality process: A prospective study. *Journal of Personality and Social Psychology, 59, 525-537.*

Brewin, C.R. (1988). *Cognitive foundations of clinical psychology*, LEA publishers Ltd, U.K.

Bruder-Matson, S. I., & Hovanitz, C.A. (1990). Coping and Attributional Styles as Predictors of Depression. *Journal of Clinical Psychology, 46, 557-565.*

Clark, K.K., Bormann, C.A., Cropanzano, R.S., & James, K. (1995). Validation Evidence for Three Coping Measures. *Journal of Personality Assessment, 65, 434-455.*

Connor-Smith, J.K., & Flachsbarth, C. (2007). Relations Between Personality and Coping: A Meta Analysis. *Journal of Personality and Social Psychology, 93, 1080-1107.*

De Longis, A., & Holtzman, S. (2005). Coping in context: The role of stress, social support, and *personality in coping. Journal of Personality, 73, 1633-1656.*

Ferguson, E. (2001). Personality and coping traits: A joint factor analysis. *British Journal of Health Psychology, 6, 311-325.*

Folkman, S., & Lazarus, R. (1980). An analysis of coping in a middle-aged community sample. *Journal of Health and Social Behavior, 21, 219-239.*

Horner, K.L. (1996). Locus of control, neuroticism and stressors: Combined influences on reported physical illness. *Personality and Individual Differences, 21, 195-204.*

Lin, E. L., & Peterson, C. (1990). Pessimistic explanatory style and response to illness. *Behavior Research and Therapy*, 28, 243-248.

Major, B., Mueller, P., & Hildebrandt, K. (1985). Attributions, Expectations, and Coping With Abortion. *Journal of Personality and Social Psychology*, 48, 585-599.

McLean, J. A., Strongman, K. T., & Neha, T. N. (2007). Psychological Distress, Causal Attributions and Coping. *New Zealand Journal of Psychology*, 36, 85-92.

Mitchell, J.V. (1989). Personality correlates of attributional style. *The Journal of Psychology*, 123, 447-463.

Mitrović, D., Smederevac, S., & Čolović, P. (2008). Evaluacija reformulisane teorije osetljivosti na potkrepljenje. *Psihologija*, 41, 555-575.

Novović, Z., Kosanović, B., Biro, M., & Smederevac, S. (2001). Veza između atribucionog stila, anksioznosti i depresije. *Psihologija*, 1-2, 139-154.

Parkes, K. R. (1986). Coping in stressful episodes: The role of individual differences, environmental factors, and situational characteristics. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1277-1292.

Peterson, C., Semmel, A., von Baeyer, C., Abramson, L. Y., Matalsky, G. F., & Seligman, M. E. P. (1982). *The Attributional Style Questionnaire*. *Cognitive Therapy and Research*, 6, 297-299.

Smillie, L., Pickering, A., & Jackson, C. (2006). The new reinforcement sensitivity theory: implications for personality measurement. *Personality and Social Psychology Review* 10, 320-335.

Smith, T.W., Pope, M.K., Rhodewalt, F., & Poulton, J.L. (1989). Optimism, Neuroticism, coping and symptom reports. An alternative interpretation of Life Orientation Test. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56, 640-648.

Weiner, B. (1992). Human motivation: Metaphors, theories, and research. *Thousand Oaks, CA US: Sage Publications, Inc*

Zotović, M. (2004). Prevladavanje stresa: konceptualna i teorijska pitanja sa stanovišta transakcionističke teorije. *Psihologija*, 37, 5-32.

Žuljević, D. (2009). *Strategije prevladavanja stresa u kontekstu teorije osetljivosti na potkrepljenje*. Nepublikovani materijal. Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad.

**Dragana Brdarić
and Vesna
Gavrilov-Jerković**

Faculty of Philosophy,
Department of
Psychology, University of
Novi Sad

SYSTEMS OF REVISED REINFORCEMENT SENSITIVITY THEORY AND ATTRIBUTION STYLES AS PREDICTORS OF COPING STRATEGIES

Abstract

The aim of this study was to investigate the relation between systems of Revised Gray's model of personality, attribution styles and coping strategies. The survey was conducted on a sample of 274 students at the University of Novi Sad. The instruments that were used are: Coping Strategy Indicator (CSI), Reinforcement Sensitivity Questionnaire (UOP) and Attribution Style Questionnaire (ASQ). Three stress coping strategies – Problem solving, Seeking Support and Avoidance were the criterion variables in the multiple analysis of covariance which investigated the contribution of attribution styles in both positive and negative situations and their interactions, controlling the contribution of the Revised reinforcement sensitivity theory systems.

The results showed that significant predictors of Avoidance as coping strategy were the systems of Behavioral Activation and Freezing. Also, Avoidance was related to internal, stable and global attribution of negative events, as well as to interaction of attribution of positive and negative events that can be described as a pessimistic attribution style. Seeking Support as a coping strategy was predicted by Freezing system. Further, Seeking Support was associated with a tendency toward external, unstable and specific attribution of negative events. The Problem solving strategy was not determined neither by Systems of Revised reinforcement sensitivity theory, nor by attribution styles. The research results are in accordance with the Revised reinforcement sensitivity theory and with the findings that support the Reformulated learned helplessness model.

Key words: coping strategies, attributional style, revised reinforcement sensitivity theory